

SENDİKA-SİYASET İLİŞKİSİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DÜZEYİ

Adnan Mahiroğulları¹

ÖZET

Bu makalede, sendikaların ekonomik, sosyal ve siyasal fonksiyonu içinde özellikle siyasal fonksiyonu ele alınmıştır. Sendikaların “siyasal faaliyetlerde” bulunması, amaçlarına erişebilmeleri için gereklidir. Bu anlamda sendikaların hiçbir şekilde siyasetin dışında kalmaları mümkün değildir. Siyasal partilerle kurulan ilişkilerin boyutu ise sendikaların örgütlenme felsefelerine göre değişebilmektedir. Dünyadaki uygulamalara bakıldığında, sendika-siyasi parti ilişkilerinde günümüze kadar üç model ortaya çıkmıştır: “bağımsız model”, “bağımlı model” ve “ara bağımlı model”. 1980 sonrası yıllarda, sendika-siyasal parti ilişkilerinde önemli değişiklikler olduğu gözlemlenmektedir.

Anahtar kelimeler: Sendikacılık, Siyaset, Sendika-Siyasi Parti ilişkisi

¹ Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi,
E-mail: mahiroğullari@cumhuriyet.edu.tr

THEORETICAL FRAMEWORK OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TRADE UNION-POLICY AND ITS PRESENT DAY LEVEL

Adnan Mahiroğulları

ABSTRACT

In this study, it's argued that particularly political function among economic, social and political functions of Trade unions . Unions political activities are essential in order to reach their goals. From this point of view, in any circumstances, unions can not be outside of political processes. The dimensions of these relations can change in accordance with organization philosophy of trade unions. When we look at actual practices, in the world, three models are distinguishable in terms of in the relations of trade union-political party, namely "independent model", "dependent model" and "interdependent model". After the 1980's, It's observed that important changes which taken place in the relations of trade unions-political parties.

Keywords: Trade Unionism, Politics, Relations with Political Parties

GİRİŞ

Endüstri Devrimi sonrasında çalışma saatlerinin kısaltılması, kadın ve çocuk işçilerin korunması, “sefalet ücreti” düzeyinde oluşan ücretlerin yükseltilmesi, koalisyon yasaklarının kaldırılması, genel oy hakkının elde edilmesi gibi konularda o dönemin işçi kuruluşları “düzen-dışı” örgütler olarak uzun bir süre mücadele vermek durumunda kalmıştır. Marksizm ve Anarşizm gibi düzen karşıtı ideolojiler, keza bazı siyasi partiler işçilerin verdiği mücadelelere teorik bazda katkıda bulunarak işçi örgütlerini etkilemiş ve kendilerine taban oluşturmuştur.

Verilen mücadeleler sonucunda sendikacılığın yasallık kazanması ve genel oy hakkının elde edilmesiyle birlikte siyasi partiler; öncelikle komünist ve işçi partileri, daha sonraları da muhafazakâr partiler olmak üzere, örgütlü güç olan sendikalara karşı ilgisiz kalmamış, en azından işçi oylarını alabilmek için sendikalarla ilişki kurma yoluna gitmişlerdir. Dolayısıyla sendika-siyaset ve sendika siyasi parti ilişkisi, ideolojik ve karşılıklı çıkar bağlamında XX. yüzyılın başlarına doğru yoğunluk kazanmaya başlamıştır.

Sendikalar, temsil ettiği grubun hayat koşullarını iyileştirmek, çıkarlarını en iyi şekilde savunabilmek için sendikacılığın ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını kullanmanın yanı sıra, siyasal fonksiyonunu da etkin olarak kullanmak durumundadır. Bu çerçevede, sendikalar siyasi partiler kurarak sorunlarına siyaset arenasında çözüm arama yolunu izlemişler; ya da bazı partiler, iktidara daha çabuk ulaşmak amacıyla kendi doğrultularında sendikal üst örgütler kurulmasına öncülük etmişlerdir.

Bu çalışmada, sendika-siyaset ve sendika-siyasi parti ilişkisinin dayandığı teorik çerçeve bağlamında sendikaların siyaset yapma, siyasi partilerle ilişki kurma nedenleri dünya ölçeğinde ele alınarak ilişkilerin 1980 sonrası vardığı düzey/değişim incelenecektir.

I. SENDİKA-SİYASET İLİŞKİSİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ

I.1. Siyaset Kavramı

Sendika-siyaset ilişkisinin mantığı, siyaset kavramının dar veya geniş anlamda yapılan tanımlarıyla açıklanabilir. Dar anlamıyla siyaset, “Devlet işlerini düzenleme ve diğer devletlerle ilişkileri yürütme, kısaca devleti idare etme sanatıdır.” Geniş anlamıyla siyaset, “Ülkedeki iktidarı ele geçirmek amacıyla mücadele edilmesi, toplumu yakından ilgilendiren tüm sorunlar

için siyasi iktidarın aldığı kararlara doğrudan veya dolaylı şekilde etkide bulunulmasıdır.” (Tuğ, 1992: 213).

Kavramın yukarıda yapılan geniş anlamdaki tanımında görüldüğü üzere, siyaset olgusu iki eksen üzerine kurulmuştur. Birinci eksen, iktidarı ele geçirmek veya muhafaza etmek için girişilen mücadele bütünü; ikincisi ise, iktidara gelen siyasi partilerin kamu işleri ile ilgili uygulamaya koyacağı “para politikası”, “eğitim politikası”, “vergi politikası” gibi kararlarının içeridir (Mouriaux, 1985: 22-23). Dolayısıyla, geniş anlamda siyaset kavramını kısa ve öz olarak “Devleti yöneten siyasal iktidarların toplumun sorunlarıyla ilgili olarak aldığı kararlara önemli ölçüde etkide bulunan kuvvetlerin faaliyetleri” (Daver, 1993: 43) şeklinde tanımlamak mümkündür. Aynı doğrultuda, “Genel Sendika Teorisi” içinde yer alan “Grup Teorisi” de; siyaseti, “İktidarı ele geçirmek ya da muhafaza etmek isteyen farklı çıkar gruplarının uyumsuzluklarından kaynaklanan bir olgu” olarak kabul etmektedir (Akçaylı, 1983: 4).

Çoğulcu demokrasilerde siyasi iktidarı elinde tutanlarla, bu iktidara sahip olmayanlar arasında sürekli mücadele içine girilmesi ve karşılıklı olarak biri diğerini etkilemesi siyasetin doğası gereğidir. Zira, siyaset kavramının geniş anlamdaki tanımında da görüldüğü gibi, bireyler ve farklı çıkar grupları, iktidarı ellerinde tutanların eylemlerini değişik açıdan değerlendirip yorumlayarak, düşünce ve isteklerini siyasal iktidara yöneltip onu etkilemeyi amaçlar (Eyrenci, 1984; 174). Siyaset bilimindeki “İşlevsel Sistem Teorisi”ne göre, çıkar grupları ile siyasal sistem arasında her zaman mevcut olan bu tür etki, bir anlamda input-output (girdi-çıkıtı) modelini geliştirmiştir. Sistemde girdiler (inputs), çıkar gruplarının tüm istekleri ve siyasi sisteme vaat ettiği desteklerdir (Akçaylı, 1983: 7; Kapani, 2000; 31; Çam, 1990: 21). Çıkar gruplarının istek ve destekleri siyasal karar mekanizmasına intikal ettirilerek, sonuçta grupların baskı gücüne göre istekler, vaat edilen yükümlülükler doğrultusunda belirli bir çıktıya (output) dönüşebilir. Başka bir ifadeyle, siyasal iktidarı elinde tutanların aldıkları kararlar ya da uygulamaya koyacakları politikalar, sivil toplum örgütleri tarafından kendi düşünce ve felsefelerine göre şekillendirilmesi için yoğun bir “etki” faaliyetine tabii tutulur. Bu bağlamda, sivil toplum örgütleri içinde sayısal bakımdan önemli bir kesimi temsil eden sendikalar, kuşkusuz siyasal iktidarı etkileme gücü oldukça yüksek örgütlerden biridir. Üyelerinin çıkarlarını temsil etmek, bu çıkarları gözetmek sendikaların birincil amacını oluşturmaktadır.

I.2. Sendikaların Siyaset Yapma Gerekliliği: Ya da Sendikalar Siyaset Yapsınlar mı Yapmasınlar mı?

Çağdaş siyaset bilimcisi Maurice Duverger, siyaset kavramı ile ilgili yaptığı genel tanımda, “Siyaset, devleti yönetme sanatı, bir iktidar kavgası olduğu kadar, toplumun bütün üyelerinin yararına olabilecek bir düzen kurma aracıdır.” (Duverger, 1967; 29) demektedir. Duverger’in siyaset tanımının son kısmındaki, “toplumun bütün üyelerinin yararına olabilecek bir düzen kurma aracı” ifadesi ile yukarıda siyasetin geniş anlamda yapılan tanımındaki “devleti yöneten siyasal iktidara önemli ölçüde etkide bulunan kuvvetlerin faaliyetleri” şeklindeki ifade, kuşkusuz üyelerinin çıkarlarını korumak ve geliştirmek için kurulan sendikaları ister istemez “siyaset”le yüz yüze getirmektedir. Örneğin, sendikaların yüksek enflasyon karşısında siyasal iktidardan ücretlilerin satın alma gücünün korunmasını istemesi ya da bu konuda alınması gereken önlemlerle ilgili önerilerde bulunması bir siyasal faaliyettir. Dolayısıyla, asgari ölçüde de olsa, sendikaların "siyasal faaliyetler"de bulunması, varlıklarını sürdürebilmeleri ve amaçlarına erişebilmeleri için gerekli görünmektedir (Tuncay, 1981: 12).

Sendikaların hiç bir şekil ve surette siyaset yapmamaları, demokrasi tecrübesi olmayan, sendikacılığın henüz kuruluş aşamasındaki ülkelerde söz konusu olabilir (Kutal, 1966: 129). Bu nedenle “Sendikalar siyaset yapsınlar mı? Yapmasınlar mı?” tartışmasında seçim şansı pek yoktur. Kaldı ki, yasa organından çıkan her kanun, sendika mensuplarını en azından bir vatandaş veya bir tüketici olarak da ilgilendirebilir.

Diğer taraftan sendikalar, üyeleri olan ücretlilerin yaşamını bir bütün olarak güvence altına alabilmek için günün koşullarına göre yeni yasal düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç duyabilirler. Ancak bu ortamın içine girmeden yapılacak yasal düzenlemeleri lehte etkilemek mümkün değildir. Bu nedenle, sendikaların siyasal ortama dahil olarak siyaset yapmaları kaçınılmaz ve doğal bir olgudur (Labbé-Croizat, 1992: 136).

Sendikaların siyaset yapmaları, ülkelerin iç hukuku ve yönetim şekli ile yakından ilgilidir. Başka bir deyişle, sendikaların siyasal faaliyetlerinin boyutu, ülkedeki siyasal rejimin demokratik karakterine göre şekillenir. Demokrasi deneyimi yeni olan, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sendikaların yapabilecekleri siyasal faaliyetler ve bu tip faaliyetlerin sınırları yasalarla çizilir; genel olarak kısıtlayıcı hükümlerle asgariye indirilmek istenir. Buna karşılık, çoğulcu demokrasinin bütün kurumlarıyla işlerlik

kazandığı ülkelerde, sendikaların siyasal faaliyetlerine kısıtlama getirilmeksizin izin verilmektedir.

I.2.1. Sendikaların Siyasal Faaliyet Türleri

Sendikalar, siyasal faaliyet türlerini, genellikle felsefî eğilimlerine, diğer bir deyişle sendikacılık anlayışlarına göre belirlerler. Herhangi bir sendikanın felsefî eğilimi, sendikacılığın meslekî ve iktisadî fonksiyonlarını ön planda tutan “pragmatik sendikacılık” anlayışına dayanıyorsa, bu tip sendikalar, genellikle “geniş anlamda” siyasal faaliyette bulunmayı tercih ederler. Sendikanın felsefî eğilimi, daha çok siyasal fonksiyonlarını ön planda tutan “doktriner sendikacılık” yönündeysen, örgüt “dar anlamda” yoğun siyasal faaliyette bulunmayı hedefler. Bazen de, sendikalarca bu iki fonksiyon, biri birine paralel bir şekilde “reformist sendikacılık” anlayışı çerçevesinde yürütülebilir.

I.2.1.1. Geniş Anlamda Siyasal Faaliyet

Sendikalar için geniş anlamda siyaset; belirli bir siyasal partinin maddi veya manevi vesayeti altına girmeksizin üyelerin çıkarlarının korunması doğrultusunda partilerden talepte bulunmak, istek ve önerilerini partilere bildirmek şeklinde tanımlanabilir (Gülten Kutal, 1977: 201).

Tanımda vurgulandığı üzere, geniş anlamda siyaset yapan sendikalar, hiçbir parti ile sürekli ve organik düzeyde ilişki kurmazlar. Bu tip sendikalar, meslekî amaç ve faaliyet yönü ağır basan sendikalardır; ekonomik ve sosyal fonksiyonları daima önde gelir. Dolayısıyla geniş anlamda siyaset yapan sendikalar, ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını daha iyi icra edebilmek için siyasal faaliyetleri “amaç” değil, “araç” olarak kullanırlar. Bu tip sendikaların felsefî eğilimleri, kesinlikle doktriner olmaktan uzak, mesleki / ekonomik bir yaklaşım üzerine kurulmuştur.

Geniş anlamda siyaset yapan sendikaların en önemli özelliği, ülkelerindeki tüm siyasal partiler karşısında “eşit mesafede” ve “tarafsız” bir konumda bulunmalarıdır. Başka bir ifade ile, tek bir partiye “angaje” olmaksızın, örgütsel çıkarları doğrultusunda, mevcut partilerin programlarına bakarak (Talas, 1976: 65) beklentilerine yardımcı olabileceklerine inandıkları her parti ile doğrudan ya da dolaylı ilişki kurabilirler. Geniş anlamda siyaset yapan sendikaların siyasal partilerle kurdukları ilişkiler “bağımsız model” içinde yer almaktadır.

Geniş anlamda siyaset yapan sendikaların siyasal faaliyet biçimleri, genel olarak aşağıdaki gibidir (Mahiroğulları, 2000: 115; Akgeyik, 1993: 32-33):

a) Belirli bir siyasal parti gözetmeksizin iktidardaki her parti ile ilişki kurmak ve çalışanların hayat düzeyini iyileştirebilmek amacıyla lobi faaliyetlerinde bulunarak yasama organını etkilemek,

b) Herhangi bir partinin listesinden sendika kökenli aday göstererek seçilmesini sağlamak,

c) Periyodik olarak çıkardıkları dergi ve gazeteler yoluyla ya da basını-yayın araçlarıyla çeşitli toplumsal konularda görüşlerini açıklayarak iktidarı ve kamuoyunu etkilemek, kendi görüşleri doğrultusunda kamuoyu oluşturmak,

d) Siyasal eğitim kursları tertip ederek yönetici, temsilci konumundaki üyelerini ülkedeki politik faaliyetler, hükümet politikaları hakkında bilgilendirmek,

e) Seçimlerde, üyelerini belirli bir parti veya aday lehinde/aleyhinde oy vermeye /vermemeye çağırarak.

1.2.1.2. Dar Anlamda Siyasal Faaliyet

Sendikaların dar anlamda siyaset yapmaları, belirli bir siyasal partinin maddi veya manevi gözetimi/vesayeti altında, aralarında karşılıklı yardımlaşmayı amaçlayarak günlük politikaya karışmalarını ifade eder (Gülten Kutal, 1977: 201).

Dar anlamda siyaset yapmayı amaçlayan sendikalar, genelde siyasal fonksiyonlarını ekonomik fonksiyonlarından daha etkin ya da her ikisini de aynı ölçüde kullanmak isteyen sendikalardır. Bu tip sendikalar, ideolojilerine veya dünya görüşlerine yakın bir parti ile organik ilişki kurarak siyasal faaliyet yapabildikleri gibi, organik ilişki kurmadan da kendilerine yakın gördükleri partilerle “yakın ilişki” oluşturup, bu parti desteğinde siyasal faaliyetlerde bulunabilirler.

Dar anlamda siyaset yapmayı amaçlayan sendikalar, genel olarak “doktriner” ya da “reformist” karakterlidir. Bu tür sendikalar, sadece üyelerinin sorunları için değil, toplumun daha geniş kesimlerini ilgilendiren sorunlar için de siyasal faaliyetlerde bulunabilirler. Bu tip sendikalar, mevcut düzeni değiştirmek ya da reformlarla yeniden düzenleme çabası gösterebilir; bu amaçla ya kendileri parti kurar, ya da dünya görüşlerine yakın mevcut bir partiyi her bakımdan destekleyebilirler. Dar anlamda siyaset yapan reformist sendikalara İngiliz ve İskandinav ülkeleri sendikacılığı, doktriner

sendikalara Kıta Avrupa'sında komünist, faşist ve sosyalist partilerle yakın ilişki kuran sendikalar örnek gösterilebilir.

Dar anlamda siyaset yapan sendikaların siyasi partilerle kurdukları ilişkiler “arabağımlı model” içinde yer alır.

Dar anlamda siyaset yapan sendikaların siyasi faaliyet biçimleri, genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gülten Kutal, 1977: 205; Mahiroğulları, 2000: 117):

a) İktisadî ve meslekî çıkarların dışındaki hedefler için genel grev tertip etmek,

b) Sendikacılığa kitle hareketi özelliği kazandırmak; ülke ve çalışanların sorunlarını dile getirmek için geniş katılımlı miting, protesto gösterileri, işbirakma eylemleri düzenlemek,

c) Seçimlerde bir partiyi açık ve etkin bir şekilde desteklemek, ona maddi yardımda bulunmak,

d) Bir siyasi partinin yönetim organlarında temsil edilmek ya da bizzat siyasi parti kurmak.

I.3. Siyaset Yapmanın Gereklerinden Biri: Sendikaların Siyasi Partilerle İlişki Kurması

Sendikaların gerek dar, gerekse geniş anlamda yaptıkları siyasi faaliyetlerde ortak bir nokta dikkati çekmekte; her iki tür faaliyette de siyasi partilerle farklı boyutlarda da olsa ilişki kurulması öngörülmektedir.

Dünyada önemli hiçbir sendika hareketi şu veya bu şekilde, az veya çok, bir siyasi parti ile ilişki kurmaya ihtiyaç duymadan bugüne gelebilmiş değildir (Bengü Dereli, 1988: 35-36). Sendika-siyasi parti ilişkileri karşılıklı ihtiyaçtan doğmaktadır. Her iki örgütün, biri birlerine çeşitli konularda ihtiyacı vardır. Sendikalar, temsil ettiği grubun hak ve menfaatlerini daha iyi savunabilmek, mümkün olduğu ölçüde bu hakları iyileştirmek amacıyla en azından çalışma ilişkilerini çıkardığı yasalarla düzenleyen iktidar partisine, -ya da iktidar olmaya namzet siyasi partiye- karar alma sürecinde “etki” etmek için ilişki kurmak ister. Siyasi partiler ise, iktidara gelebilmek için seçmen desteğine, dolayısıyla önemli ölçüde “oy”a ihtiyacı vardır. Sendikaların örgütlü, geniş tabanlı bir güç olması, siyasi partileri sendikalarla ilişki kurmaya iten önemli bir faktördür. Bütün bu ayrıntılar, “Genel Sendika Teorisini” destekleyen siyaset bilimindeki gerek “Grup Teorisi”, gerekse “Sistem Teorisi”nin konusunu oluşturan fenomenlerdir. Sendikaların siyasi

sistemden, örgütledikleri grubun çıkarlarıyla ilgili istekleri girdileri (input), siyasal sistemin bu istekleri hayata geçirmesi ise çıktıları (output) oluşturur.

Diğer taraftan, sendikaların siyasal partilerle kurduğu ilişki modelleri, iki örgüt arasındaki belirli mesafe, yakınlık ya da vesayet boyutunu göstermesi bakımından önemlidir.

İtalyan sosyal siyasetçileri Georges Cella ve Tiziano Treu dünyadaki uygulamalarıyla sendika-siyasi parti ilişki modellerini üç ana grupta toplamıştır (Georges Cella-Tiziano Treu, 1998, 320-321):

- a) Ülkedeki tüm siyasal partilere eşit mesafede kalınarak bu partilerle kalıcı olmaksızın kurulan ilişkiler (bağımsız model),
- b) Merkezi planlamalı ve totaliter rejimli ülkelerde devletin/siyasal partinin tamamen güdümüne girilerek kurulan ilişkiler (bağımlı model),
- c) Demokratik parlamenter rejimli ülkelerde alternatifsiz olarak sadece belirli bir parti ile yakın işbirliğine dayalı ilişkiler (arabağımlı model).

I.3.1. Sendikaların Siyasal Partilerle İlişki Kurma Nedenleri

I.3.1.1. Meslekî ve Ekonomik Nedenler

Sendikalar, temsil ettiği grubun hak ve çıkarlarını her zaman işletme zemininde toplu iş sözleşmesi akdederek veya grev yaparak hedeflerine ulaşamayabilirler. Öyle ki, bir sendika işverenle yaptığı toplu pazarlığı ne kadar iyi koşullarla sonuçlandırmış olursa olsun, şayet ülke genelinde izlenen ekonomik politikalar, enflasyonu önlemeye yetmiyorsa, akdedilen sözleşmenin işçiler açısından yararı çok sınırlı kalabilir (Kutal, 1986: 174). Bazen yasama organından çıkacak bir kanun veya yürütme organının bir kararı, sendikalara toplu iş sözleşmesi veya grev ile ulaşabileceklerinden çok daha fazlasını verebilir (Tuncay, 1981: 12).

Bu nedenlerle sendikalar, önceden kurulan ilişkiler çerçevesinde çalışma ilişkilerini çıkardığı yasalarla düzenleyen iktidardaki siyasal yönetimi karar alma sürecinde etkilemek ister. Örneğin sendikalar, ülkelerindeki sosyal güvenlik kurumlarının daha iyi hizmet verebilmesi, istihdam artırıcı önlemler alınması, asgari ücretin günün koşullarına göre yükseltilmesi ve vergiden muaf tutulması, haftalık zorunlu çalışma saatlerinin azaltılması gibi çalışanları doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren konularda siyasal partilerle işbirliği yapabilirler. İktidar olmaya aday siyasal partilere çalışma yaşamı ile ilgili öneriler götürülebilir; mevcut çalışma yasalarının aksayan yönlerinin düzeltilmesini isteyebilir. Bu tür veya benzer konular, sendika-

larla siyasal partiler arasında ilişki kurulmasının önemli gerekçeleri arasında yer alabilir.

I.3.1.2. İdeolojik Nedenler

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Kıta Avrupa'sında taraftar bulan Marksist ideoloji, sendikaları nüfuz altına alarak onları faaliyet tarzlarına kadar yönlendirmeye çalışmıştır (Tuna, 1955: 110). Daha önemlisi, Marksist öğreti, kapitalist sistemi yıkıp yerine kurmak istediği yeni toplumsal düzeni hayata geçirebilmek için sendikaları en önemli öncü kuvvetler olarak görmüştür (Lefranc, 1971: 52). Başka bir ifade ile, Marksizm, sendikalara bir mücadele aracı ve kapitalizmi yıkmaya silahı gibi bir misyon yüklemiştir (Akgeyik, 1993: 10). Sendikaları "komünizmin ilkokulları" olarak kabul eden Lenin, komünist parti yöneticilerine sendikalarla irtibatı kesmemelerini önermiştir (Lefranc, 1971: 52). Bu nedenle pek çok ülkede komünistler, sendikalara sızarak sendika yönetimini ele geçirmiş, Marksist ideolojiyi iktidara taşıyacak olan komünist ve sosyalist partilerle işbirliğine dayalı sıcak ilişkiler kurmuşlardır. Bu bağlamda, Kıta Avrupası'ndaki bazı ülkelerde, özellikle Fransa, İtalya ve İspanya'da kimi sendikalar "komünist parti"leriyle açık ilişki içerisine girmişlerdir.

Sendikalara sadece Marksist ideolojiler ilgi göstermemiştir; dinsel ve milliyetçi ideolojiler de bu örgütleri etkileyerek kendileri ile ilişki kurmalarına çaba sarf etmişlerdir. Bazı ülkelerdeki "Hıristiyan sendikacılık" uygulamaları, dinsel bir gelenekle yakından ilgili olduğu kadar, Marksist sendikacılığa karşıt ve alternatif bir sendikacılık olarak da doğmuştur. Bu anlayış, temel çalışma ilkesi Romen Katolik Kilisesi'nin sosyal öğretisi olan "papalık bildirgeleri" (encyclique) ve geniş anlamda insana yüksek değer veren, ona yardımcı olunmasını savunan Hıristiyan sosyal ahlakı üzerine kurulmuştur. Diğer bir deyişle, Hıristiyan sendikacılığın doktriner yapısını biçimlendiren ve eylemine yön veren düşünceler, "Papalık bildirgeleri"nde ifadesini bulan görüşlerdir (Işıklı, 1995: 279).

II. SENDİKA-SİYASET VE SENDİKA SİYASİ PARTİ İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞİM

1980'li yıllardan itibaren çoğulcu demokratik rejimli sanayileşmiş ülkelerden başlamak üzere sendika-siyaset ve sendika-siyasal parti ilişkilerinin nitelik ve nicelik bakımından giderek "değişim sürecine" girdiği gözlemlenmektedir.

2.1. Değişimi Hazırlayan Unsurlar

2.1.1. Sendikacılığı Besleyen Marksist İdeolojinin Güç Kaybetmesi

1980 sonrası sendika-siyaset ve sendika-siyasal parti ilişkilerinde görülen değişime neden olan unsurların başında, kuşkusuz dünyada ideolojilerin giderek güç kaybetmesi gelmektedir. Dünya sendikacılığının büyük bir kısmını etkileyen, sendikacılığa doktriner bir çerçeve çizen Marksist öğretinin, 1980 sonrası bireyci pazar ekonomisi karşısında güç kaybetmesi, sendikaların siyasal eylemlerinde ve siyasal partilerle ilişkilerinde ideolojik motiflerin giderek zayıflamasında önemli bir etken olmuştur. Sendikacılığın önemli ideolojik referanslarından biri olan Marksizm'in güç kaybetmesine paralel olarak, felsefi eğilimi doktriner sendikacılık olan pek çok sendika, yakın ilişki içinde oldukları komünist ve sosyalist partilerle ilişkilerini gözden geçirmek durumunda kalmıştır. Gözden geçirilen ilişkilere İtalya'da İtalyan Genel İş Konfederasyonu CGIL, Portekiz'de Portekiz İşçileri Genel Konfederasyonu CGTP-IN, İspanya'da İşçi Komiteleri Konfederasyonu CCOO gibi sendikal üst örgütlerin komünist ve sosyalist partilerle ilişkileri örnek gösterilebilir (Tokol, 2000: 247).

İdeolojik sendikacılığın beşiği Fransa'da, 1980 sonrasında Fransız Komünist Partisi ile Genel İş Konfederasyonu CGT arasındaki ilişkilerde de bir gevşeme söz konusudur. İlişkilerdeki gevşemede, "Genel İş Konfederasyonu" CGT'nin PCF ile "aktarma kayışı" (couroie de transmission) nitelikli ilişkilerinden tabanın rahatsızlık duyması ve bu rahatsızlığın son yıllarda örgütten istifa etme nedenleri arasında yer alması önemli rol oynamıştır. Nitekim, Komünist Partisi'nin 1996'daki 24. Kongresi'nde, Konfederasyon'un bazı üst düzey yöneticilerin Komünist Parti Merkez Büro üyeliğinden ayrılmaları, keza son seçimlerde Komünist Parti'nin başkan adayı Robert Hue'yü açıktan desteklememeleri CGT ile Komünist Parti arasındaki ilişkilerin gözden geçirildiğinin ilk belirtileri sayılabilir (Labbé, 1997: 537).

1980 öncesinde ideolojik gerekçeli ara bağımlı ilişki modelinin tipik örneklerinden birini oluşturan "Portekiz İşçileri Genel Konfederasyonu" CGTP'nin İcra Komitesi Üyesi Jeronimo Rodrijues'in Türkiye'de katıldığı bir panelde yaptığı konuşma, bağımlılığa yakın arabağımlı sendika-siyasal parti ilişkilerinin 1980 sonrası gözden geçirildiğini vurgulayan bir başka örnektir. Rodrijues, panelde "Artık sendikaların siyasi partilerden bağımsız bir şekilde görevlerini yapmaları zamanı geldi." demiştir (Rodrijues, 1991: 108).

İdeolojik gerekçeli sendika-siyasi parti ilişkisinde sadece komünist partilerle ilişkilerde değişim yaşanmamakta; yine ideolojik gerekçeli sosyalist partilerle kurulan ilişkilerde de somut değişiklikler gözlemlenmektedir. Bu konuda yaşanan belirgin değişim, İspanya ve Fransa'daki iki sendika merkezinin sosyalist partilerle ilişkilerinde açıkça görülmektedir. 1980 öncesi İspanya Sosyalist İşçi Partisi PSOE ile organik ilişki içinde olan "Genel İşçiler Konfederasyonu" UGT arasındaki bağımlılığa yakın ilişkiler, 1986'dan itibaren gözden geçirilmeye başlanmış; bu iki örgüt arasındaki ilişkiler 1990 Kongresi'nde sona erdirilmiştir (Tokol, 2000: 246). Fransa'nın CGT'den sonra en büyük konfederasyonu "Fransız Demokratik İş Konfederasyonu" CFDT ile Sosyalist Parti arasındaki yakın ilişkiler (Launay, 1990: 422), 1980'lerin ortalarından itibaren gevşemiş; 1988 Kongresi'nde genel sekreterliğe seçilen Jean Kaspar, artık sosyalist referansı terk edeceklerini, ne sağ ne de solu destekleyeceklerini bildirmiştir (Mouriaux, 1992: 43; Mahiroğulları, 2000: 152).

Diğer taraftan, merkezi planlı ekonomiyi uygulayan ülkelerde Sovyetler Birliğinin dağılması sonrasında Komünist Partisi'ne, keza devlete bağımlı sendikacılık anlayışı terk edilerek üyeleri için hak arama mücadelesi veren örgütler kurulmuştur. Örneğin Rusya'da "Rusya Emek Konfederasyonu" KTR, "Panrus Sendikalar Konfederasyonu" VKT gibi yeni sendikalar oluşturularak bu ülkede 1917 Devrimi'nden 1990'lı yılların başına kadar süregelen "bağımlı sendika-siyasi parti ilişkisi" sona erdirilmiştir.

2.1.2. 1980 Sonrası Neoliberal Politikalara Geçiş

Sendikacılığın, temel yapısal değişim faktörleri olan toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullarla daima etkileşim içinde olduğu göz önüne alınırsa, 1970'li yılların sonlarına doğru gelişmiş ülkelere başlamak üzere, ekonomi politikalarında görülen köklü değişiklikler çerçevesinde "liberal" politikaların güç kazanması sendikacılığı yeni bir kavşağın önüne getirerek pek çok bakımdan etkilemiştir.

1973 Petrol Krizi sonrasında, Keynezyen ekonomi politikalarının terk edilip sıkı para politikalarının benimsenmesi, devletin ekonomiye müdahaleyi ve refah politikalarını sınırlayıcı "neoliberal" bir dönem başlatmıştır. Dolayısıyla, öncelikle gelişmiş ülkelerde uygulamaya konulan yeni liberalizm, 1980 sonrasında bu ülkelerin endüstri ilişkilerinde önemli değişikliklere neden olmuş; sendikaları siyasal sistemin dışında tutmaya çaba sarf

etmiştir. Bu durum, kuşkusuz sendika-siyaset ve sendika-siyasal parti ilişkilerine de köklü değişiklikler getirmiştir.

Ulusal ekonomilerin giderek birbirlerine bağımlı hale geldiği, keza ekonomilerin küreselleştiği günümüzde neoliberal politikaları uygulayan hükümetler, makro ekonomik dengeleri tutturabilmek adına ilişkide olduğu sivil toplum örgütlerinin, dolayısıyla sendikaların isteklerini 1980 öncesine kıyasla karşılayamaz hale gelmiştir. Son yıllarda İngiliz sendikal üst örgütü “Sendikalar Kongresi” TUC’un İşçi Partisi’yle bu konuda sıkıntı yaşadığı bilinmektedir. Örneğin, 1980 sonrası Margarite Teacher Hükümeti’nin seçimi kaybetmesiyle yeniden iktidara gelen İşçi Partisi, daha önceki iktidar dönemlerinde gerçekleştirdiği emekten yana geleneksel politikalarını sürdürmekte zorlanmış (Tokol, 2000: 98); küreselleşmenin ekonomi ve istihdam üzerinde neden olduğu olumsuzlukları karşısında partinin kuruluş felsefesiyle çelişse de “neoliberal politikaları” uygulamak durumunda kalmıştır (Mahiroğulları, 2011. 80).

2.1.3. Küreselleşme Süreci ve Uluslararası Rekabet

Sermaye ve malların sınır ötesi hareketliliğinin arttığı “küreselleşme” sürecinin somut sonuçlarından biri olan “uluslararası acımasız rekabet”in yaşandığı bir dönemde, çatışmacı sendikacılık anlayışının sürdürülmesinin imkânsızlığını gören kimi sendika liderleri, belirli vesayet odaklarını terk etmek pahasına, üyeleri lehine iyileştirmeler sağlayabilme, keza istihdamı koruyabilme bağlamında siyasal eğilimleri ne olursa olsun, iktidar partileriyle “uzlaşmacı” ilişki noktasına gelmişlerdir. Bu konudaki uygulamalara bakıldığında, iktidarda kendilerinden yana, emekten yana siyasal partiler bulunsa da, küresel krizin neden olduğu ekonomik tıkanıklar ve işgücü piyasasının giderek ağırlaşan sorunları, sendikaların hareket kabiliyetlerini sınırlamıştır. Dolayısıyla yeniden yapılanma arayışları içindeki sendikalar için artık siyasal güçlerini tam olarak kullanabilme, politik pazarlık yapabilme gibi olanakları bir hayli zorlaşmıştır (Koray, 1994: 75). Örneğin, bir ülkedeki en düşük yasal ücret olan asgari ücretlerin tespit edilmesinde, işletmelerin uluslararası rekabet edebilirliğinin korunabilmesi, işsizliğin artmaması adına eskiden olduğu gibi çalışanlara enflasyon artışıyla birlikte refah payı verilmesi gündeme dahi gelmemekte/gelememektedir. Kısaca, küreselleşmenin neden olduğu uluslar arası acımasız rekabet, ekonomide makro dengelerin sağlanması/ istihdamın korunması bağlamında hem ikti-

dar partilerinin, hem de sendikaların başında sallanan “Demokles’in kılıcı”na benzemektedir.

Netice itibarıyla, küreselleşmenin giderek hız kazandığı 2000’li yıllarda sendikaların yakın ilişki içinde olduğu iktidar partileri/muhalefet partileri, söz konusu nedenlerle sendikalardan gelen emeğin korunmasıyla ilgili istekleri yerine getirmekte zorlanmaktadır. Bu bağlamda, üyelerinin çıkarlarını koruma ve geliştirmede güç durumda kalan sendikalar, siyasi partilerden beklentilerini elde edemeyince siyasi partilerle ilişki boyutunu gözden geçirme durumunda kalmış; tek taraflı kalıcı ilişkilerden sarfı nazar ederek bağımsız ilişki modelini tercih eder hale gelmiştir.

SONUÇ

Sendikacılık, kuruluş yıllarında siyasal fonksiyonunu daha ziyade yasallık kazanmak, ekonomik ve sosyal kazanımlar elde etmek amacıyla kullanmış; giderek ideolojilerin sendikalar içinde taban oluşturmasıyla doktriner/ideolojik ya da ideoloji dışı kalarak ekonomik/pragmatik sendikacılık adı altında iki kavşaklı bir yol ayrımına gelmiştir. Bu yol ayrımında doktriner/ideolojik sendikacılık anlayışını benimseyen sendikaların, ekonomik sendikacılık anlayışını benimseyenlere oranla siyasal fonksiyonlarını diğer iki fonksiyonlarından daha etkin kullandıkları gözlemlenmiştir.

Ekonomik/pragmatik sendikacılık anlayışını benimseyen sendikaların siyaset yapmayacakları ya da hiçbir parti ile ilişki kurmayacakları gibi bir özellik söz konusu değildir. Bu tip sendikaların siyasal faaliyetleri, daha ziyade toplu pazarlık ağırlıklı meslekî/ekonomik çıkarların gerçekleştirilmesine yöneliktir. Başka bir ifadeyle, meslekî/ekonomik sendikacılık anlayışını benimseyen sendikalar da, siyasal partilerle ilişki kurmuşlar; ancak bu tip sendikaların siyasal partilerle kurduğu ilişkiler, her iki örgütün karşılıklı çıkarları ve bağımsızlığı ilkesine dayandırılmış; dolayısıyla bağımsız ilişki modeli içinde yer almıştır.

Sosyal korumacılığın giderek terk edildiği 1980 sonrası neoliberal dönemde, sendikalar, ne siyaset yapmaktan, ne de siyasal partilerle ilişki kurmaktan vazgeçmiş olmamakla birlikte, yaptıkları siyasetin ve partilerle kurdukları ilişkilerin boyutunu ve niteliğini değiştirme durumunda kalmışlardır. Nitekim, 1980 sonrası Marksist ideolojinin, keza ideolojik/doktriner sendikacılığın güç kaybetmesi, doktriner sendikaların ideolojik yakınlık

duyduğu partilerle kurdukları “ara bağımlı ilişki türü”, “bağımsız ilişki”lere doğru geçiş eğilimi başlatmıştır.

Netice itibarıyla, söz konusu faktörler, sendika-siyaset ve sendika-siyasi parti ilişkilerini nitelik olarak etkilemiştir. Her şeyden önce, neoliberal dönemde sendikaların siyaset yapma gerekçeleri ve yolları/modelleri değişmiş; bağımlı ve arabağımlı ilişkiler giderek “bağımsız” modele dönüşmüştür. Ancak, bu durum, sendikaları siyasi faaliyet yapmaktan alıkoymamış; en azından üyelerini örgütte tutabilme/ekonomik menfaatlerini koruyabilme adına daha yoğun bir siyasi faaliyet yapmaya itmiştir. Başka bir ifadeyle, 2000’li yıllarda değişik tür ve yollarla yoğun sendikal eylem yapılmasını öngören “toplumsal hareket sendikacılığı”, pek çok ülkenin sendikalar cephesinde yeni bir model olarak benimsenmiştir.

KAYNAKÇA

- AKÇAYLI, Nurhan (1983). Sendika Teorisi, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.
- AKGEYİK, Tekin (1993). Sendika-Siyaset İlişkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CELLA Georges-TREU Tiziano (1998), “National Trade Union Movements”, Comparative Labour Law and Industrial Relations in Industrialized Market Economies, London.
- ÇAM, Esat (1990). Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları, İstanbul.
- DAVER, Bülent (1993). Siyaset Bilimine Giriş, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- DERELİ, Bengü (1988). Karşılaştırmalı Sendikacılık Hareketleri ve Endüstri İlişkileri Teorisi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul.
- DUVERGER, Maurice (1967). Sociologie politique, Presses universitaires de France, Paris.
- EYRENCİ, Öner (1984). Sendikalar Hukuku, Basisen Yayınları, İstanbul.
- IŞIKLI, Alpaslan (1995). Sendikacılık ve Siyaset, C. I, Öteki Yayınevi, Ankara.
- KAPANİ, Münci (2000). Politika Bilimine Giriş, 12. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KORAY, Meryem (1994). Değişen Koşullarda Sendikacılık, Tüses Yayını, İstanbul.
- KUTAL, Gülten (1977). Türkiyede İşçi Sendikacılığı, İ.Ü. Fakültesi Yayını, İstanbul.
- KUTAL, Metin (1966). "Mevzuatımızda Sendikalara Yasak Edilen Faaliyetler", İ. Ü. İktisat Mecmuası, C. 25, İstanbul.
- KUTAL, Metin (1986). "Sendikaların İşlevlerinde Çağdaş Gelişmeler ve Türk Hukukunda Durum", İktisat ve Maliye Dergisi, C. 33, Sayı: 4. Ankara.
- LABBE, Dominique (1997). “Les Principales Fédérations, Confédérations syndicales de Salariés”, L’Etat de France, Editions La Découverte, Paris.

LABBE Dominique-CROISAT Maurice (1992). La Fin des Syndicats?, L'Harmattan, Paris.

LEFRANC, Georges (1971). Le Syndicalisme en France Que Sais-Je, Paris.

MAHİROĞULLARI, Adnan (2000). 1980 Sonrası Türk ve Fransız Sendikacılığı, Kamu-İş Yayını, Ankara.

MAHİROĞULLARI (2003). "Türkiye'de Sendika-Siyasi Parti İlişkileri", Sosyal Siyaset Konferansları, 46. Kitap, İstanbul.

MAHİROĞULLARI (2004). "Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika- Siyasal Parti İlişkisi" Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, S.1, İstanbul.

MOURIAUX René (1985) Syndicalisme et Politique, Editions Ouvriers, Paris.

MOURIAUX, René (1992). Le Syndicalisme en France, Que sais-Je?, Paris.

RODRIGUES, Jeronimo (1991). 16. Kuruluş Yıldönümü Etkinlikleri, HAK-İŞ, Ankara.

TALAS, Cahit (1976) "İşçi Sendika Politika Parti İlişkileri Tebliği", İşçi Sendika Politika Parti İlişkileri, Türk-İş Yayınları, Ankara.

TOKOL, Aysen (2000). Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Sendikal Hareket, Vipış Yayını, Bursa.

TUÇ, Adnan (1992). Sendikalar Hukuku, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.

TUNCAY, A. Can (1981). "Sendikaların Faaliyetlerinin Yasal Düzenlenmesi Üzerine Düşünceler", TÜTİS, C. 5, Sayı: 4.